

og *modernistisk* – digtning; hér kan nævnes kritikere som Per Dalgård, Terry Eagleton og Nancy Glazener, som læser henholdsvis Aksjonov, Kundera og Gertrude Stein i lyset af Bakhtin. Henk van der Liets projekt lader sig sammenligne med disse (nyere) teoretiseringsforsøg. Alligevel forekommer det mig, at hans læsninger ikke helt tager højde for alle de vanskeligheder, der er forbundet med at indsætte Vads tidlige (modernistiske) prosaværker i en bakhtiniansk forklaringsramme; specielt i forbindelse med *De nøjsomme* og *Taber og vinder* bliver der nogle kritiske mellemlid (eller mellemregninger), som kommer til at mangle. Til gengæld kommer begrebsapparatet til at passe meget bedre på romaner som *Rubruk*, *Kattens anatomi* og (i mere begrænset omfang) *Galskabens karneval*. Hér forekommer det mig især at afhandlingens styrke ligger – og man kunne så måske ønske sig, at Henk van der Liet på et senere tidspunkt ville følge op med en lidt mere udførlig behandling af Poul Vads essayistiske og kunstkritiske og historiske forfatterskab i firserne og halvfemserne. Hér er der endnu områder at udforske – steder hvor Poul Vads særlige kunstneriske sensibilitet og kølige klar-syn gør sig gældende på en bemærkelsesværdigt prægnant måde. Om ikke andet kastes der jo i disse skrifter lys over Vads alment-æstetiske og poetologiske præmisser – over hans kunstneriske valgslægtskaber og de traditioner han føler en særlig affinitet til. Og dette felt kunne det nok være værd at få profileret lidt skarpere i en fremtidig studie.

Bo Kampmann Walther

Vi ser på tekster

Per Krogh Hansen og Jørgen Holmgaard (red.): *Billedsprog. Om metaforen og andre troper*, Skrifter fra Center for Æstetik og Logik, Aalborg Universitet, vol. 2, København 1997 (Medusa).

Først havde jeg tænkt mig at indlede med følgende formulering og så ellers smøre tykt på: »Sproget er gennemsyret af billeder«. Sætningen skulle, i sin lidet fikse kombination af kitch og sandhed, lægge en føler ud til besværlige emner som lighed, forskel og interaktion, måder, hvorpå metaforen, dette besværlige barn i litteraturens familie, er forsøgt forklaret og udviklet – ja til tider undskyldt – gennem tiderne.

Hurtigt fandt jeg ud af, at mit ubehjælpsomme *bon mot* i bedste fald blot meddelte, at sproget altid meddeler sig selv: sætningen om billeder, der på én gang udtrykker funktion og ontologi, er selv et billede. Faktisk er billedet (om billedet) hugget fra palimpsesten; som om sproget var et fint netværk af næsten gennemsigtige lag, af original og aftryk, land og kort; en syre, der langsomt, men usvigeligt sikkert, både ødelæggende og åbenbarende, trænger ned i dybden.

Billedsprog. Om metaforen og andre troper er redigeret af Per Krogh Hansen og Jørgen Holmgaard, der også bidrager med hhv. indledning og et essay om forsokratikernes billedopfattelse. Bogen har sit udgangspunkt i et ph.d.-arrangement fra 1996, hvis tema og titel var »Det litterære billedsprog«. Det er dog ikke alle de mundtlige bidrag, der har fundet vej til bogen. Dette skyldes sik-

kert flere og formentlig ret uinteressante ting. Men det skal nævnes, fordi bogen – som vel egentlig er en antologi – alle sine mange dyder til trods mangler noget om kognitiv semantik. Dén kan man så mene om, hvad man vil – hvad nogle af forfatterne også gør, og gør glimrende – men den siges jo at være ret hot, these days.

Redaktørerne har ellers fået den ganske gode idé at oversætte 'klassikere' inden for billedsprogteorien, hvormed disse tekster bliver omdrejningspunkter eller akser for de øvrige diskussioner og indlæg. Det drejer sig om Paul de Mans »Metaforens epistemologi«, »To aspekter af sproget« af Roman Jakobson og Paul Ricoeurs »Den metaforiske proces«. Igen kan man indvende: hvorfor lige *dem*? På trods af iøjnefaldende forskelle fokuserer de vel alle tre på metaforens og i videre forstand det figurative sprogs *erkendelsesmæssige* kvaliteter; hvad enten metaforens »epistemologi« knytter sig til læsningens allegori (som hos de Man), er direkte relateret til bevidsthedsmæssige faktorer (som hos Jakobson) eller knytter an til en imaginationens psykologi (som hos Ricoeur), så synes et fællestræk at være forestillingen om metaforen som andet og uendeligt meget mere end bare pynt og ydre staffage: den poetiske metafor er stedet, hvor et subjekt kommer til syne i skriften, tyder verden og lader dén betyde noget, et eller andet.

I indledningen, som er noget af det mest vellykkede i bogen, giver de to redaktører et klart rids af billedsprogets teorihistorie. Meget kort fortalt, så får vi fortællingen om, hvad der hændte fra Aristoteles til Lakoff og Johnson, via Nietzsche og formalisterne, retorik og ny-retorik, og her er en god og meget

handy forklaring på den særdeles vigtige overgang fra metaforen som ornament til metaforens nye betydnings*skabende* kvaliteter. Historien er unægtelig blevet fortalt før, og citatet fra Nietzsches »Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne« om sproget som »en bevægelig hær af metaforer, metonymier, antropomorfismer ...« osv., vil de fleste læsere inden for branchen nok have stødt på de første 117 gange. Her kommer det så 118'ende gang; fint nok, men jeg læste nu hastigt hen over det alligevel. Men det er imponerende at reducere et gigantisk stofområde så meget uden at forfalde til overfladiskhed (også på trods af dét med Nietzsche). Og som et lille kuriosum kan jeg nævne, at jeg flere gange konsulterede redaktørernes indledning i forbindelse med et større videnskabeligt arbejde (som jeg nu heldigvis er færdig med).

Bøger som *Billedsprog* skal i høj grad måles på deres funktionelle værdi. Det vil sige: Opfylder de et væsentligt behov? Er de pædagogisk anvendelige? Er de nogenlunde konsistente i sprogbrug, emne, sværhedsgrad? osv. Nu er der jo forskel på antologier. Mens nogle har klart oversigtskarakter (jf. forskningsrapporten), er andre mere uensartede og essayistiske i det og udtrykker således i bedste fald bredden i det analyserede. Sådan – uens, kantet, hakket, men hele tiden spændende og spørgende – bør det nok også være i en bog om metaforer. Alle ved, at pigen er en rose, og rosen er en pige, og Achilleus er en løve (er løven også Achilleus?), men overensstemmelsen i billed- og realplan rokker ikke ved, at der stadig er en mængde forskellige bud på, hvad metaforen er for en fætter, og mindst lige så mange (kvalifi-

cerede) spørgsmål til dens aner, gener og vaner. Enhver der har konsulteret både Lausberg og Lakoof ved, hvad jeg mener.

Nogle af bogens artikler vælger at tackle problemet ved at tage udgangspunkt i et konkret teksteksempel og så af dén vej søge at indkredse metaforen, mens den 'arbejder'. Det gælder f.eks. Jens Peter Lund Nielsens glimrende og meget velskrevne essay, »Metaforens revolution«, der er en indfølelse og meget suggestiv sag om Flauberts *L'Éducation sentimentale*. Lund Nielsen stiller skarpt på blomsterbuketten og tricoloren som metaforiske elementer. Og det gør han som en lille hurtignakkende, akademisk englebasse. Her står 'videnskabligheden' ikke i vejen – jeg mener, min mor kunne have læst det!

Tættest i stilen kommer Jørgen Holmgaards »Da billedsprog blev til billedsprog«, som fint balancerer på kanten mellem at stable facts om førsokratiske billedopfattelse og aristotelisk syllogisme på bordet og så faktisk sætte tingene ind i en sammenhæng, hvor de pludselig bliver mere end netop bare lærde fodnoter. Der øses usvigeligt sikkert af et fond af viden, og sådan noget bliver tit så ulideligt at høre på og læse om, hvis ikke der er en rød tråd, en gnist eller hvad har vi. Pointen, som man bl.a. kan læse mod slutningen, er, at nok forviste Aristoteles den førsokratiske tænkings latente tvetydighed ved at spalte tanke og billede ud i hhv. syllogisme og enthymeme, men han fordømte ikke al ikke-objektiverbar viden; han skyllede ikke »digtningen« kritikløst ud med det dyrekøbte badevand, men reflekterede med stor succes over skellet mellem det, der er sket, og det, der kunne ske. Hermed åbnede Aristoteles tillige for en diskus-

sion, der stadig er yderst pågående, om relationen mellem teories krav om indre konsistens og ydre ækvivalens.

Næst efter Holmgaard er det oplagt at nævne Thomas Bredsdorffs indlæg, »Forsvar for Aristoteles«, der indimellem faktisk er ganske sjovt. Det er ikke så lærd flydende og gennemarbejdet som Holmgaards eller cirkulært og digressivt som Lund Nielsens; snarere mundret, jordnært. Der går direkte til sagen: det handler om Nordbrandt. Hvorfor er han så god? Jamen, det er han, fordi han er god til det dér med metaforer. Sådan er det bare. Bredsdorff gennemgår en række metafordefinitioner, bl.a. Max Blacks, I. A Richards og Lakoof & Johnsons, blot for at vende snude og pen atter mod Aristoteles, for det er ham, der har sagt det mest rammennde: »Den rette brug af metaforer forudsætter blik for ligheder«. Udsagnet bliver jo ikke mindre ubrugeligt af, at der rent faktisk er forskelle på spil.

»Man ist, was man ißt«, fastslår Aris Fioretos og bruger nu i essayet »Sult (Kafka)« Ludwig Feuerbachs spøgefulde homofoni – den finurlige relation mellem ontologi og fagologi – som synsvinkel på Kafkas *Hungerkunst*. Undervejs berører Fioretos tillige Hegels beskrivelse af hostiens tegnkarakter, Kristi faste og meget mere. Hele molekullen er inspirerende og vældig elegant komponeret – måske endda for forførende; i hvert fald tabte jeg tråden alt for ofte. Måske skyldes det den noget ordrette oversættelse fra engelsk til dansk – jeg ved ikke. . .

Pil Dahlerup, Francis Edeline og Jørgen Dines Johansen går anderledes systematisk til værks. Dahlerup undersøger »Middelalderens billedsprog«, og hendes pointe er, at man med fordel kan

benytte analogibegrebet som forståelsesramme for den kristne middelalders dualistiske verden. På den baggrund skitserer Dahlerup bl.a. den typologiske allegorese, ganske som hun viser vej i den for en mere utrænnet læser ofte u-fremkommelige jungle af retoriske betydningsskæringsinstrumenter. Personligt har jeg haft stor glæde af Dahlerups artikel; men jeg kan simpelthen ikke se, hvorfor det skulle være nødvendigt med alle de over- og under-overskrifter, rubrikker med forskellige typografi osv. osv. Har redaktionen ikke været hård nok her?

Analogibegrebet spiller ligeledes en væsentlig rolle i Jørgen Dines Johansens »Lighedens figurationer«, der udover at beskæftige sig intenst med gentagelsesfigurene i klassisk og ny retorik, forsøger at fundere en metaforkonception på basis af Pierces triadiske tegnstruktur. Artiklen er nok lidt vel lang, men den er faktisk oplysende, den samler glimrende op på de forskellige retoriske traditioner, og så præsenterer den en samling spændende nyfortolkninger. Her er helt klart noget, der kan arbejdes med – måske i relation til kognitiv semantik? Ideen med at opstille artiklens konklusion i form af *theses* er også god og pædagogisk frugtbar.

Bogens mest 'tekniske' bidrag tegner Francis Edeline sig for. En interessant pointe i artiklen »Metaforen som isotopisk mediator« (ikke ligefrem en eye-catcher!) er fremhævelsen af poesens »polyisotopicitet«. Begrebet søger at fastholde det dynamiske samspil mellem tekstens isotopier – dvs. redundante enheder af semantiske kategorier, der muliggør en entydig læsning, i.e. formalisering, af en tekst – og den konstruktive 'rest', som enhver forståelse af litterær betydning altid smider bort. Sagt

mere banalt, så handler det altså om, at metaforen i en tekst taler sammen, netop fordi de er del af den samme (diskontinuerede) form; nogle gange kan isotopien bryde sammen (à la surrealismen), endnu andre gange foregøgl den poetiske tekst en isotopisk sammenhæng, som læseren dog blot projicerer over på teksten. Edeline kan godt være svær at følge, især hvis man ikke har læst hovedværket *Rhétorique générale* (1970). Lidt noteagtigt er det dog også, fx står skemaet p. 233 temmelig ureflekteret og flagrer.

Hvad angår den smukke, afrundede fremstilling, skal Bengt Algot Sørensen have ug med kryds og slange for sin »Blomst og stjerne«. Med behørig klarhed og umiskendelig fortælleglæde beskriver Algot Sørensen Schillers retoriske allegori og Goethes poetiske symbol, så ingen kan være i tvivl. Det gode ved Algot Sørensens arbejder er, at man altid kan finde passager, som man ikke kan lade være med at citere – man føler altid, at man har autoriteten i ryggen. I »Blomst og stjerne« forsøger Algot Sørensen sig så oven i købet med en smule *Toposforschung* (i Curtius-traditionen) – om *Stern/Blume*-billedet venter jeg med spænding på mere.

Atle Kittangs »Det billedmessige. Bachelard og Blanchot« er placeret til sidst i antologien, og måske med rette, for Kittangs svævende hyldest til litteraturteoriens dobbelthed af primær sansning og deriveret figuration, af mimesis og diegesis, peger også tilbage i den bog, vi lige har travet igennem: det gælder om at bevare »valgets mulighedsbetingelse som den grunnleggende tankeform«. Inden for den fænomenologiske tradition, Kittang interesserer sig for, er brydningerne mellem perception og ap-

perception, sansning og erkendelse, også nedlagt i poesiens forunderlige *image*-karakter. Som Blanchot så smukt formulerer det: »Når der er ingenting, finder billedet i dette ingenting sitt nødvendige vilkår«. Poesiens vilkår er derfor en art perifrastisk negation, altså en omskrivning af forsvindingens 'som om'-karakter. Det kan med andre ord godt være, at der er et ubrydeligt bånd mellem litteraturens troper og figurer på den ene side og virkelighedens sanselige fænomenverden på den anden, men det poetiske billede placerer sig prøvende i krydsfeltet mellem at være og ikke-være. Det peger, og så er der intentionalitet. Jeg kan ikke lade være med at opfatte fænomenologiens billedopfattelse som et korrektiv til dekonstruktionen; den deler en mængde vilkår og pointer med denne, men den overskrider den også på afgørende punkter. Kittangs bidrag indeholder simpelthen nogle af de bedste forklaringer på Blanchots ofte kryptiske udsagn, jeg længe har set. Til gengæld mangler artiklen ligesom en konklusion, en syntese – omend den jo slutter så (metaforisk) passende!

Tilbage er blot at sige: God fornøjelse. Metaforen er, hvis nogen skulle være i tvivl, en underlig fisk, og Achilleus *er* altså ikke altid en løve. Nu har jeg selv lært det, og selv om jeg savner noget (kognitiv semantik), så har jeg fået så meget andet.